

Onko pikseli pahempi kuin pahan akseli?

Irakin kidutuskuvien jäljet

Pienet painottomat pikselit aiheuttivat vuonna 2004 Yhdysvaltain sotilasjohdolle suurempaa huolta kuin ”pahan akseli” tai joukkotuhoaseet. Irakin sotaan liittyvät järkyttävät digitaaliset kuvat vähensivät uskoa sodan perusteluihin paitsi maailmalla myös Yhdysvaltain sisällä. Mutta presidentinvaalin ratkaisijaksi niistä ei ollut.

Joukkoviestinnän näkökulmasta Irakin sodassa käänteentekevää on ollut nimenomaan digitaalikameroiden ja kamerapuhelinten tuottama aineisto, joka on internetin avulla pystytty välittömästi levittämään kaikkialle maailmaan. Tämä on luonut uuden asetelman, jossa joukkoviestimet eivät enää aina toimi perinteisessä merkityksessä portinvartijoina.

Vielä Persianlahden sodassa vuonna 1991 Yhdysvallat pystyi manipuloimaan taisteluita koskevaa informaatiota lähes täydellisesti. Tuo ensimmäinen satelliittikanavien ajan suursota vaikutti siksi puhtaalta ja kliiniseltä. Täsmäpommit näyttivät hakeutuvan kohteisiinsa siviilikohteita vältellen.

Afganistanin sodassa syksyllä 2001 asetelma oli muuttunut. Internetin ansiosta vaihtoehtoisten tai vastustavien tietolähteiden äärelle pääseminen oli olennaisesti helpompaa kuin aiemmissa sodissa. Tärkein uusi ulottuvuus oli kuitenkin Yhdysvalloista riippumattoman satelliittikanava Al-Jazeeraan uutisvälitys. Se nojasi paikallisiin lähteisiin tavalla, joka perusteellisesti muutti uutisvälitystä ja romutti Yhdysvaltain mahdollisuudet globaalin kokonaistodellisuuden rakentamiseen.

Irakin sodassa nämä mahdollisuudet ovat olleet vieläkin pienemmät, varsinkin kun Yhdysvalloilla on ollut vain kourallinen tukijoita sotatoimilleen. Uutta on ollut myös se, että panttivankeja kidnappaavat ja teloittavat ryhmät käyttävät julmuuksien esittelyyn digitaalisten välineiden koko kirjoa: digitaalikameroita, internetsivustoja ja satelliittikanavia.

Brutaalien kuvien vuosi

Vuonna 2004 julkaistiin yhdet historian brutaaleimmista sotakuvista. Yhteistä ja uutta noille Irakin sodan raaoille kuville on ollut, että lähes kaikki niistä ovat amatöörien ottamia.

Ensimmäisenä kauhistusta herättivät irakilaisissien alkuvuonna ottamat kuvat amerikkalaisten turvamiesten teloituksista. Häpäistyjä ja poltettuja, sillan kaiteessa roikkuvia ruumiita esittävät kuvat olivat niin pöyristyttäviä, että ne julkaistiin vain harvoissa länsimaisissa lehdistä.

Suuraava vaihe kuvien sodassa koettiin huhtikuussa, kun Kuwaitissa armeijan palveluksessa työskennellyt amerikkalainen siviilityöntekijä Tami Silicio otti kuljetuskoneen sisältä kuvia, joissa etualalla oli Irakissa kaatuneiden amerikkalaisotilaiden ruumisarkkuja. Silicio tallensi kuvat edullisella harrastajatason digikameralla. Kuvat päätyivät Silicioin ystävän välityksellä sähköpostilla Seattle Times-lehden toimittajalle. Kuvat julkaistiin lehdessä huhtikuussa 2004, minkä jälkeen ne levisivät kaikkialle maailmaan. Pentagon raivostui kuvista ja erotti kuvien ottajan, siviilityöntekijä Tami Silicion Yhdysvaltain armeijan palveluksesta. (AP 2004.)

Toukokuussa julkisuuteen pääsi ensimmäinen erä kuvista, joissa Yhdysvaltain sotilaat kiduttivat vankeja irakilaisessa Abu Ghraibin vankilassa. Kuvissa

Kuvat Irakissa kaatuneiden amerikkalaisotilaiden ruumisarkkuista julkaistiin ensin Seattle Times -lehdessä huhtikuussa 2004 ja ne levisivät sittemmin kaikkialle maailmaan. Pentagon raivostui kuvista ja erotti kuvien ottajan, siviilityöntekijä Tami Silicion Yhdysvaltain armeijan palveluksesta.

Touko-kesäkuussa 2004 lehtien ulkomaanosastot pullistelivat pöyristyttäviä kuvia, jotka esittelivät irakilaisvankien kiduttamista ja nöyryyttämistä Abu Ghraibin vankilassa Irakissa. Suuret päivälehdet saivat huomata, että vaikka ne eivät olisi julkaisseet noita kuvia, lukijat löysivät ne tarvittaessa internetistä.

nähtiin lukemattomia erilaisia fyysisen ja psyykkisen väkivallan muotoja. Mahdollisimman suurta nöyryytystä haettiin tavoilla, jotka loukkaavat muslimien uskonnollisia tunteita.

Länsimaisittain hankalasti lähestyttävä asia on, että homoseksuaalisuus on jyrkästi tuomittu monissa muslimimaissa. Tämä seikka lisää niiden kuvien aiheuttamaa katkeruutta, joissa miesvangit pakotettiin riisuutumaan alastomaksi ja makaamaan päällekkäinen. Joissakin kuvissa miesten päähän laitettiin naisten alusvaatteita tai heidät pakotettiin masturboimaan. Yhdessä tunnetuimmasta Abu Ghraibin kuvista nuori, vähäpukeinen amerikkalainen naisvartija kuljettaa vankia koiran talutushihnassa. Toisessa kuvassa hymyilevä naisvartija osoittelee alastomien, huputettujen miesvankien sukuelimiä.

Kuin muistumana menneestä vankeja nimiteltiin mm. ”camel-jockeyksi”. Tuo termi viittaa sodomian harjoittajiin ja se on tuttu jo vuoden 1973 öljykriisin ajalta, jolloin sitä käytettiin halventamaan arabeja (ks. Halliday 1996, 181).

On hämmästyttävää, miten laimeasti ja hitaasti Yhdysvaltain sotilasjohto reagoi Abu Ghraibin kuviin. Vasta voimakkaan kansainvälisen kohun noustua puolustusministeri Rumsfeld esitti anteeksipyyntönsä ja tutkintatoimet kidutuksiin syyllistyneitä vartijoita kohtaan alkoivat.

Entä muut seuraukset? Yhdysvallat olisi voinut pelastaa paljon maineestaan ja antaa tärkeän signaalin tulevaisuuteen, jos se olisi todennut, että tästedes sotilailla on käsky raportoida kidutuksista ja muista väärinkäytöksistä. Pentagon olisi voinut vaikkapa jakaa sotilaille muutaman kymmenentuhatta digikameraa tai kamerakännykkää käskyn tueksi. Mitään tällaista ei tapahtunut.

Päinvastoin, toukokuussa maailmalla uutisoitiin laajalti, että Rumsfeld olisi kieltänyt Irakissa palvelevilta sotilailta digikamerat ja kamerakännykät. Olen sittemmin yrittänyt selvittää tämän häkellyttävän väitteen paikkansapitävyyttä, mutta olen törmännyt siinä ristiriitaiseen tietoon.

Portinvartijuus muuttumassa

Brittiläinen palkittu valokuvaaja ja elokuvantekijä David Modell (2004) luonnehtii Abu Ghraibin kuvia erityisen tuhoisiksi vaikutuksiltaan: ”Toisin kuin suurin osa aiemmista vahvoista kärsimyksen kuvista; Abu Ghraibin kuvia ei ottanut myötätuntoinen journalisti, joka halusi välittää tietoa jostain epäkohdasta.”

Modellin mukaan, tavallisesti, kun me katsomme kuvia, valokuvaaja välittää meille ajatuksen, että se mitä me katsomme, on kauhistuttavaa, eikä sitä voi hyväksyä. Abu Ghraibin kuvat poikkeavat tästä perustavasti: valokuvaaminen oli erottamaton osa kiduttamista ja valokuvaaja oli siten hyväksikäyttäjä. Noita kuvia katsomalla, Modell väittää, meistä tulee osallisia Abu Ghraibissa tapahtuneisiin rikoksiin.

Abu Ghraibin kuvien julkaisupäätöksen tekeminen synnytti monien yhdysvaltalaisen suurten sanomalehtien toimituksissa pitkällisiä eettisiä pohdintoja. Vain muutamat lehdet julkaisivat kuvat välittömästi etusivuillaan. Näitä lehtiä olivat: Los Angeles Times, Chicago Tribune ja Washington Post. Joissakin lehdistä, kuten Sacramento Beessä, kuvien julkaisu aiheutti valtaisan vastalause-

myrskyn. Monet lukijat syyttivät lehteä senaatiohakuisuudesta ja pornografian esittämisestä. Jotkut San Francisco Chronicle -lehden lukijat peruivat tilauksensa, mutta valtaosassa lukijakirjeitä pidettiin oikeana kauhistuttavien kuvien julkaisua. (Ricchiardi 2004, 29.)

Suuret päivälehdet saivat kuitenkin viimeistään nyt huomata, että lehdistön rooli perinteisenä portinvartijana on muuttumassa. Vaikka pöyristyttäviä kuvia ei sellaisenaan tai ollenkaan julkaistaisi printtimediassa, yleisöt löytävät ne halutessaan internetistä.

”Koska valokuvat ovat saatavilla netissä, lukijat pystyvät entistä enemmän päättämään siitä, mitä he haluavat nähdä”, sanoo Time-lehden päätoimittaja Jim Kelly. (Robertson 2004, 51.)

Mielikuvakilvet

Reaaliaikaisen, sotilasjohdon ulottumattomissa olevan digitaalisen tiedonvälityksen läsnäolo on vaatinut uudenlaisten, nopeiden vastastrategioiden laatimista. Kaikenlaiset peiteoperaatiot ja harhautukset ovat aina kuuluneet sodankäynnin keinoihin ja välineinä on aina käytetty myös kunkin aikakauden viestimiä.

Voi vain ihailla sitä sattumien määrää, joka Yhdysvaltain sotilasjohdolle koituu kuin taivaan lahjana kiperissä tilanteissa. Monet yhtäkkiset *deus ex machina* -tyyppiset pälkähästä päästämiset ovat tosiaan joko sattumaa tai hallittuja strategisia operaatioita.

Jos kyse on operaatioista, digitaalisen ajan sodankäynnissä tarvitaan yhä enemmän mielikuvakilpiä, joilla torjutaan omien harhaiskujen aiheuttamia emotionaalisia kranaattivastahyökkäyksiä. Toisinaan käytetään täsmäohjuksia, joilla pudotetaan katveesta nousseet rynnäköijät.

Irakin sodassa tällainen mielikuvakilpi on ollut mm. naissoitilias Jessica Lynchin hämmästyttävä pelastusoperaatio huhtikuun alussa 2003. Maailman – ei vähiten arabimaailman – mediassa oli noussut etusivun uutiseksi irakilaismiehen kauhistuttava tuska, kun hän oli menettänyt viisi lastaan amerikkalaisten tekemässä harhapommituksessa. Tuo isku tuntui olevan vihon viimeinen niitti, joka käänsi Euroopassa laajat epäröivät joukot sotatoimia vastaan. Myös Yhdysvalloissa isku herätti tyrmistystä.

Pari päivää harhaiskujen jälkeen Yhdysvallat sai uuden kansallissankarin Jessica Lynchistä. Kotimaan media kertasi loputtomiin Pentagonin syöttämää tarinaa Lynchin pelastamisesta ja tämän urhoollisuudesta. Syksyllä Lynch itse kertoi tapahtuneesta oman versionsa, joka huomattavasti poikke-

si Pentagonin esittämästä. Euroopassa kiinnostus Lynchiä kohtaan kuihtui nopeasti. Mutta Yhdysvalloissa yleisöjen huomio saatiin hänen avullaan pois siviiliuhreista – aiheesta, joka huhtikuun alussa nousi laajan keskustelun kohteeksi maailmalla.

Lokakuun lopulla 2004 paljastui, että Irakissa oli kadonnut miehityksen jälkeen kapinallisten käsiin satoja tonneja sinetöidyissä varastoissa säilytettyjä erittäin voimakkaita räjähteitä. Kävi ilmi, että Yhdysvaltain omat sotilaat olivat jättäneet varastot vartioimatta.

Paljastus osui vakavaan saamaan presidentti Bushin vaalikampanjalle, mutta oli herkkua kilpailija Kerryille. Kuinka ollakaan, pari päivää myöhemmin ilmaantui kuin tyhjästä lottovoitto – videotätkä Osama bin Ladenista, joka vei huomion räjähdeskandaalilta. Tätä voisi vahvasti epäillä mainitsemakseni täsmäohjusmanööveriksi. Mutta siitä ei kai voi olla kysymys, koska CIA totesi videon aidoksi?

Vuonna 2004 julkaistiin yhdet historian brutaleimmista sotakuvista. Näihin lukeutuivat kuvat irakilaiskapinallisista teloittamassa julmasti panttivankejaan tai kuvat tapettujen amerikkalaisotilaiden häpäystyistä ruumiista.

Epäluulo kasvaa

Irakin sodan toisen vuoden aikana vallitsi suuri kuilu niiden kuvien välillä, joita presidentti Bushin hallinto halusi esittää ja niiden kuvien välillä, jotka tuhosivat sen esittämiä sodan perusteluita.

Paradoksi on siinä, että Afganistanin sodassa oltiin tietoisia, että kyseessä voi olla islamin ja lännen välinen kamppailu. Tästä huolimatta Yhdysvalloilla oli laaja tuki hyökkäykselle ja se myös aktiivisesti haki sille kansainvälistä valtuutusta. Mitään sivilisaatioiden törmäämistä ei kuitenkaan tapahtunut Afganistanissa.

Irakissa tällaista törmäysuhkaa ei pitänyt olla, mutta etenkin Abu Ghraibin jälkeen tilanne on kovaa kyytiä edennyt siihen suuntaan. Yhdysvallat haluaisi

unohtaa Abu Ghraibin kuvat, rikokset ja pikselit. Sen se voi tehdä, ajan kanssa. Mutta arabi- ja muslimimaailmassa tilanne on tyystin toinen.

Noista kidutuskuvista on tullut symboleita, jotka ovat synnyttäneet muslimimaailmassa syvällistä epäluuloa Yhdysvaltoja ja - mikä pahinta – koko länttä kohtaan. Toivon, että olen väärässä, mutta pahoin pelkään, että joillekin ääriaineiksille Abu Ghraib merkitsi samaa kuin Pearl Harbour Yhdysvalloille muinoin. Viitteitä tästä näyttäisi antavan panttivankien yhä julmempi kohtelu.

Onko muuten sattumaa, että irakilaisissien sieppaamat panttivangit nähdään videokuvissa usein puettuina ennen teloittamista samantyyppisiin oransseihin asuihin ja laitettuna samankaltaisiin metallihäkkeihin kuin Guantanamo bayn vangit?

**YTT Anssi Männistö on kuvajournalismin lehtori
Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella**

Viitteet

- 1 Kirjoitus perustuu samannimiseen esitelmääni Journalismikritiikin seminaarissa Tampereella marraskuussa 2004.
- 2 Psykiatri Robert Jay Lifton, joka on kirjoittanut mm. kirjat Vietnamin sodan aikaisista ja natsien tekemistä sotarikoksista, arvioi, että Abu Ghraibin kuvien aiheuttama reaktio oli Yhdys-valloissa jopa voimakkaampi kuin My Lain verilöylyn nostama kritiikki 1960-luvun lopulla. (Ks. Ricchiardi 2004, 29.)
- 3 Persianlahden sodassa vuonna 1991 Yhdysvaltain sotilasjohto asetti tiukan sensuurin ja rajoitti voimallisesti toimittajien ja valokuvaajien liikkumista sotatoimialueella. Nämä toimet yhdistyneenä viestimien noudattamaan hallituksen linjaa miltei yksimielisesti tukevaan uutisointiin, aiheuttivat sen, että sotaa koskeva kuvasto, oli johtavissa yhdysvaltalaisissa aikakauslehdissä yhdenmukaista.
- 4 Griffin ja Lee (1995) ovat tutkineet Persianlahden sodan uutisointia ajalla 21.1.-18.3.1991 Time-, Newsweek- ja U.S. News and World Report –aikakauslehdissä. Tutkimusaineistoksi kertyi kaikkiaan 1104 valokuvaa. Aineistoa hallitsevat kuvat Yhdysvaltain joukoista ja aseistuksesta (37 %). Griffin ja Lee pitävät yllättävänä, että kuvastosta puuttuvat lähes täysin perinteisesti keskeiset sotajournalismin kuvat, kuten näkymät taistelukentiltä, sodan aiheuttamat aineelliset tuhot ja inhimillinen kärsimys. Taistelutoimien kuvia on 38 kpl (3 %) ja näistäkin osa on ”älykkäiden täsmäpommien” ottamia kuvia, kun ne ovat syöksymässä kohteeseensa. Miltei kokonaan puuttuvat kuvat haavoittuneista tai kaatuneista amerikkalaisisotilasta, kuvia on 27 kpl (2 %) ja lähes kaikki ovat kuvia tähtilipun peittämistä sotilaan ruumisarkuista tai kaatunutta esittäviä, ennen sotaa otettuja potretteja. Vieläkin selvempää on kaatuneita tai haavoittuneita irakilaisia sotilaita esittävien kuvien vähäisyys, niitä on yhteensä vain 6 kappaletta. Irakilaisista siviiliuhreista kuvia on vain 13 kappaletta, eli 1 % koko aineistosta.

- 5 Huolimatta monipuolisemmista kanavista ja tarjonnasta, Yhdysvaltain sisällä kuvastot ovat tosin pysyneet jokseenkin samankaltaisina. Griffin (2004) on tehnyt tutkimuksen, jossa hän on verrannut Afganistanin ja Irakin vuosien 2001 ja 2003 sotien kuvastoja Persianlahden sodan aineistossa. Afganistanin sodan aineisto poikkeaa muista siinä, että suurimmat kuvaluokat ovat WTC-iskuja ja niiden vaikutuksia esitteleviä kuvia. Kun nämä jätetään laskuista, Yhdysvaltain joukkoja ja aseita esittelevät kuvaluokat ovat hallitsevia. Sen sijaan, Griffinin mukaan on hämmästyttävää, miten vähän aineistossa on kuvia afganistanilaisten elämästä. Irakin sodan aineisto on tältä osin jonkin verran monipuolisempi ja laajempi. Kaikkien kolmen sodan kuvastoja yhdistää se, että niistä puuttuvat miltei kokonaan inhimillistä kärsimystä ja sodan taloudellista hintaa esittävät kuvat.
- 6 Oman tutkimukseni (ks. Männistö 2004), joka koski Helsingin Sanomien ja Aamulehden Afganistanin (HS) ja Irakin sodan (HS ja AL) valokuvia noiden lehtien ulkomaansivuilla, kuvaluokkien suuruudet poikkeavat merkittävästi Griffinin esittämistä. Aineistoluokat näissä tutkimuksissa eivät ole täysin vertailukelpoiset. Tästä huolimatta, voidaan todeta, että suomalaisessa aineistossa vallitsee huomattava painotus yhtäältä siviiliuhrien ja toisaalta afganistanilaisten ja irakilaisien arjen esittämiseen.

Lähteet:

AP (2004)

Digital cameras are changing how Iraq war is perceived. Associated Press, Media Industry News 3.–10.5.2004. Internet-lähde: www.ap.org/pages/indnews/index.html

Griffin, Michael (2004)

Picturing America's 'War on Terrorism' in Afghanistan and Iraq, Photographic motifs as news frames. *Journalism* vol 5, 4/2004.

Griffin, Michael ja Lee, Jongsoo (1995)

Picturing The Gulf War: Constructing Image of War in Time, *Newsweek*, and U.S. News & World Report. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, vol 72, 4/1995.

Halliday, Fred (1996)

Islam and The Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East. London, New York: I.B. Tauris Publishers.

Modell, David (2004)

Viewpoint: Power of abuse pictures. BBC News. Internet-lähde: news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/3710617.stm

Männistö, Anssi (2004)

Luottamus katosi savuna ilmaan. *Journalismikritiikin vuosikirja 2004*.

Ricchiardi, Sherry (2004)

Missed signals. *American Journalism Review*. August / September 2004.

Robertson, Lori (2004)

Images of War. *American Journalism Review*. October / November 2004.